

FRANS NICOLAAS MARIUS EYCK VAN ZUYLICHEM

ARCHITECTUURHISTORICUS VAN HET EERSTE UUR

ADA VAN DEIJK

Precies 155 jaar geleden, in 1858, verscheen *Les églises romanes du Royaume des Pays-Bas*.² De auteur was mr. F.N.M. Eyck van Zuylichem (1806-1876), die daarmee als eerste de romaanse kerkbouw van ons land op de kaart zette. Nog weer vijf jaar later, in 1863, publiceerde Eyck het vervolg: *Le style ogival des églises du Royaume des Pays-Bas*.³ Dat beide werken in het Frans verschenen, was om ook over de landsgrenzen heen een publiek te bereiken (AFB.2).

Vanaf 1843 had Eyck al artikelen aan hetzelfde onderwerp gewijd, maar door zijn boek uit 1858 kreeg zijn onderzoek veel meer aandacht omdat er recensies over verschenen. De twee boeken, overigens van bescheiden omvang, markeren dus een bijzonder moment in de ontwikkeling van de Nederlandse architectuurgeschiedenis.⁴ Het is boeiend om de vroege pogingen van deze man te volgen, die aldus een pionier op dit gebied genoemd kan worden. Het was een gewaagde onderneming, omdat er toen nog geen adequate bouwkundige termen voorhanden waren. Bovendien was ook over de datering van de kerkgebouwen weinig bekend. Zijn hele leven was en bleef Eyck gefascineerd door de middeleeuwse bouwkunst en hij voelde zich geroepen om zijn landgenoten te overtuigen van het belang van deze architectuur. Ook op de overheid richtte hij zijn pijlen, want die liet het lelijk afweten: haar achteloze omgang met het bijzondere erfgoed was een doorn in zijn oog.

EEN 'ONVERMOEIDEN ARBEIDER'

Frans Nicolaas Marius Eyck van Zuylichem was onvermoeibaar in zijn strijd voor het behoud en de waardering van de oude kerken. Vanaf 1839 was hij zich in deze materie gaan verdiepen, zo schrijft hij in 1858 in de inleiding van zijn boek *Les églises romanes*. Hij trok langs de oude kerken in het toen nog jonge Koninkrijk der Nederlanden om de architectuur ervan vast te leggen. Vaak maakte hij tekeningen van de gebouwen, maar ook noteerde hij hun afmetingen, zo weten we uit het levensbericht dat de Utrechtse archivaris S. Muller Fz. (1848-1922) naar aanleiding van Eycks overlijden in 1876 over hem publiceerde.⁵

Muller schetst een sympathiek portret van deze voormalige burgemeester van Maartensdijk, die als enig kind op landgoed Eyckenstein opgroeide en daar zijn hele leven – later ook met zijn gezin – zou blijven wonen (AFB.3). Er komt een beeld naar voren van een man die zich door zijn vader tegengewerkt zag in zijn beroepskeuze: hij mocht geen opleiding tot architect volgen, maar zag zich gedwongen in de voetsporen van zijn vader en grootvader te treden. Beiden hadden het ambt van burgemeester uitgeoefend. De jonge Frans gehoorzaamde, maar met tegenzin.

In twee brieven die een oom in 1824 en 1825 aan hem

stuurde, komt de worsteling van de dan achttienjarige jongeman over zijn studiekeus aan de orde. De oom benadrukt dat zijn neef zijn hart moet volgen en dat hij hem verder niet kan adviseren.⁶ Het liep anders, kennelijk onderschatte ook 'Oncle Burman' – een jongere broer van Eycks moeder, Francina Burman – de vader.

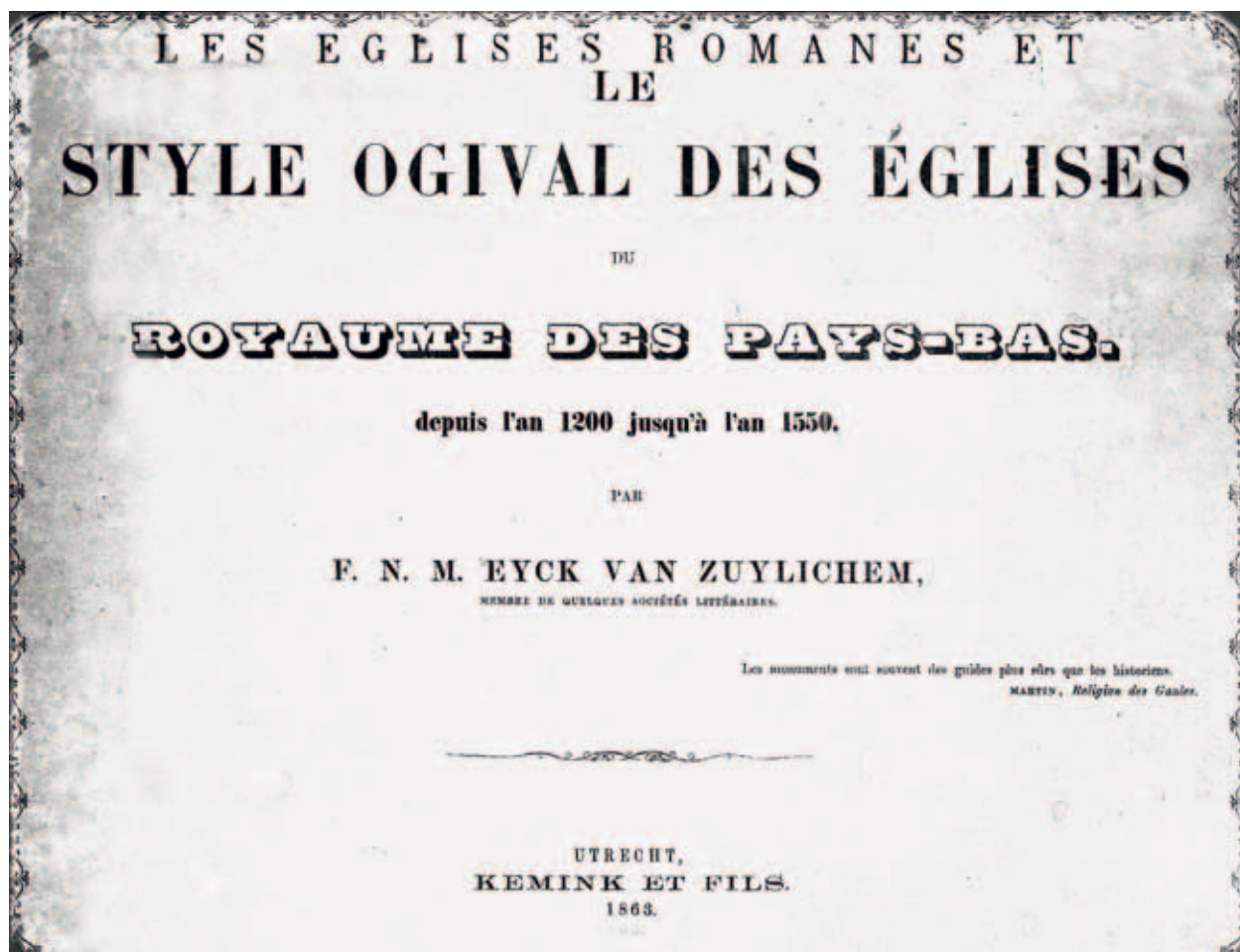
Maar zo koppig als de vader was in het stellen van zijn eisen, zo volhardend was ook de zoon waar het zijn eigen ideeën betrof. Weliswaar legde hij zich neer bij de wens van zijn vader en ging hij rechten studeren, maar hij zag niet af van zijn plan om zich met middeleeuwse architectuur bezig te houden. Die drang was te sterk en misschien dacht hij toch ook nog aan de wijze raad van zijn oom om zijn hart te volgen. Toen Eyck in 1846 tot burgemeester werd benoemd, vormde dat geen beletsel om zijn onderzoek waar hij in 1839 mee begonnen was, voort te zetten.

Muller schrijft in zijn levensbericht dat Eyck over de middeleeuwse kerkbouw in Nederland ging schrijven, omdat hij ontdekte dat er geen literatuur over bestond. Een algemeen overzicht ontbrak, terwijl daar zeker behoefte aan was. Al in 1846 had het Utrechts Gezelschap, een genootschap dat zich bezighield met de bestudering van de vaderlandse geschiedenis, een prijsvraag uitgeschreven die opriep om 'eene geschiedenis van den Kerkbouw in ons vaderland tot in de zestiende eeuw' te schrijven.⁷ Anderen die voor die tijd al met soortgelijke plannen hadden rondgelopen, hadden die nimmer gerealiseerd.⁸

Door het ontbreken van die literatuur begaf Eyck zich op een pad met voetangels en klemmen. Ook Muller maakt dat meteen duidelijk: 'Men meene niet, dat de vervulling dier taak gemakkelijk was! Letterlijk alles moest op dit gebied nog gedaan worden, en hij, die zich daarvoor interesseerde, had destijds bovendien weinig kans op eene andere belooning dan een medelijdenden glimlach... Maar Eyck van Zuylichem was waarlijk de man niet, om zich te laten ontmoedigen door het feit, dat hij geheel alleen stond. Weldra toog hij op reis en met duimstok en passer gewapend door trok hij langzamerhand geheel Nederland, opmetende en afteekenende al wat zijn oplettende blik [aan] merkwaardigs in steden en dorpen, op het platte land, ja zelfs in de afgelegenste hoeken van zijn studieveld opmerkte.' Muller typeert Eyck vervolgens als een 'onvermoeiden arbeider'.

Toch laat hij ook een kritische noot horen, als hij stelt dat Eycks grote verdienste weliswaar schuilt in het feit dat hij de geschiedenis van de gebouwen dan wel heeft vastgelegd, 'Maar van den anderen kant', aldus Muller, 'komt het mij voor, dat hij – alleen voor dit kolossale werk staande – in de uitvoering daarvan niet die nauwkeurigheid in acht heeft genomen, die men tegenwoordig van dergelijken arbeid eischt. De tegenwoordige kunstgeschiedenis stelt zich niet tevreden met eene min of meer ruwe opgave van de grootte en vorm, met eene korte beschrijving van den bouwtrant

◀ AFB.1. F.N.M. Eyck van Zuylichem omstreeks 1860 (RKD / Iconografisch Bureau, 's-Gravenhage)

AFB.2. Omslag van een van de boekwerken van F.N.M. Eyck van Zuylichem uit 1863

der kerken; zij betast de muren om de sporen van het oude decoratief te vinden, zij bekijkt elke voeg, elke profiel om daaruit conclusiën te trekken over mogelijke verbouwingen en den ouderdom van elk deel eener kerk vast te stellen.' Muller – die hier opmerkelijk trefzeker de aanpak van de hedendaagse bouwhistoricus omschrijft – toont echter wel begrip voor Eyck. Hij verontschuldigt hem door te stellen dat zo'n aanpak destijds nog onbekend was. Daarnaast wijst hij erop dat Eyck een autodidact was en zich daardoor gehinderd voelde: '... steeds voelde hij zelf het gemis eener wetenschappelijke vakstudie. Het kon wel niet anders, of het zuiver technische deel der bouwkunde moest voor hem eene zaak blijven, waarover hij niet dan met groote behoedzaamheid een oordeel mocht uitspreken.' Terecht echter legt Muller hier de vinger op de zere plek, of liever gezegd de zwakke plek van Eycks onderzoeken. Die waren niet altijd even grondig. Wie Eycks artikelen leest, komt soms expliciet uitlatingen tegen waarin hij meldt dat hem de tijd ontbrak om ergens uitgebreid rond te kijken. En soms baseerde hij zich ook op informatie van derden zonder deze te verifiëren.

De verdiensten van Frans Eyck van Zuylichem op het gebied van de architectuurgeschiedenis werden behalve door Muller ook door andere tijdgenoten onder-

kend. Onder hen bevond zich J.A. Alberdingk Thijm (1820-1889), die zich als eerste zeer kritisch uitliet over de manier waarop Eyck te werk ging. In 1860 schreef Thijm in de *Dietsche Warande* dat 'de Heer Eyck van Zuylichem tot heden nog altijd de eenige persoon is, die *iets wezenlijks* voor de kennis van Nederlands kerkelijke bouwkunst gedaan heeft. Hij heeft vele monumenten bezocht, hij heeft met liefde eenige maten er van opgenomen, er de hoofdvormen van vermeld, er eenige aantekeningen over ten papier gebracht. Daarin is hij de eenige.'⁹ De cursivering in het citaat is van Thijm zelf en spreekt voor zich. Maar zijn spel met het woord 'eenige' laat meteen ook zijn vlijmscherpe, geestige pen zien.

Nog een andere tijdgenoot die het belang van Eycks werk inzag, was de Gelderse archivaris Th.H.F. van Riemsdijk (1848-1923). In 1878, twee jaar na de dood van Eyck van Zuylichem, schreef hij in *De Gids* dat de Rijksadviseurs voor de monumenten van geschiedenis en kunst in 1876 weliswaar met ijver aan het werk waren getogen, maar dat er nog steeds te weinig publicaties verschenen en dat Eyck van Zuylichems werk nog altijd 'de eenige arbeid [is], die eene algemeene strekking heeft.'¹⁰ Kortom, Eycks voortrekkersrol was bijzonder en werd door tijdgenoten zeker onderkend.

SERIEUZE STUDIE

Eycks eerste, grote artikel verscheen in 1843. Het werd geplaatst in het tijdschrift *Utrecht voorheen en thans* en kreeg als titel: 'Kort Overzicht der Middeleeuwsche Kerken-Bouwkunst in Nederland en inzonderheid in het Sticht van Utrecht'.¹¹

Het omvangrijke artikel, waarin maar liefst 43 kerken worden beschreven, laat meteen Eycks ambities zien. In de algemene inleiding beschrijft hij op enigszins ronkende toon de 'toestand van ons land'. Die 'kan niet anders dan vrij wild en onbebouwd geweest zijn, nadat de heerschappij der Romeinen alhier een einde had genomen.' Zijn schets van ons land onderbouwt hij met door hem geraadpleegde auteurs als A. de Caumont, A.G.B. Schayes, H.J. Royaards, F. Kugler en C.F. von Rumohr. Hun toen recent verschenen publicaties geven meteen een aardig inkijkje in de samenstelling van zijn bibliotheek, waarbij opvalt dat Engelse auteurs ontbreken. Overigens was de Fransman Arcisse de Caumont (1802-1873) degene die ervoor zorgde dat de term 'romane' in bredere kring ingang vond, nadat dit begrip in 1818 door Charles de Gerville (1769-1853) was geïntroduceerd.¹² Eyck zal zich met zijn keus voor 'romaansch' op De Caumont gebaseerd

hebben. Met A.G.B. Schayes (1808-1859) – conservator bij de Koninklijke Musea voor Geschiedenis en Kunst in Brussel – heeft Eyck waarschijnlijk contact gehad. Schayes was honorair lid van het Utrechts Historisch Gezelschap, later omgedoopt tot het Utrechts Historisch Genootschap. Dit gezelschap, waarvan Eyck ook lid was, komt hierna nog ter sprake.

De citaten en voetnoten in Eycks artikel illustreren niet alleen zijn belezenheid, maar ook zijn streven om de studie van de kerkgebouwen naar een hoger plan te tillen. Na de algemene inleiding gaat hij over tot een systematische indeling van de verschillende bouwperiodes van de kerken, waarbij hij met de elfde eeuw begint en met de vijftiende eeuw eindigt. Hoewel de architectuur centraal staat, wordt ook aandacht aan andere 'bijzonderheden' geschonken zoals doopvonten, koorhekken en galerijen. De protestantse Eyck vindt dat ze bewaard moeten blijven. Hij noemt onder meer het zeventiende-eeuwse doksaal van de Bossche Sint-Jan, 'geheel uit marmer bestaande en in den Italiaanschen smaak. Alhier worden deze galerijen wel eens het oxaal genaamd'. Eyck beëindigt zijn artikel met de volgende oproep: 'Wanneer de regering en plaatselijke besturen, waar zulks noodig was, wilden

AFB.3. Landgoed Eyckenstein, Maartensdijk in 2010 (foto Jean Penders / documentatie.org 2010)

medewerken tot het behoud van nog aanwezige oudheden, dan zoude eenigermate in ons land het doel verkregen worden, waartoe in Frankrijk *la Société pour la conservation des monuments*, en in Duitschland het *Sachsisch Thuringish* [sic] *Verein* op eene grootere schaal werkzaam is.' Maar zijn oproep lijkt aan dovemansoren gericht en – blijkens de verkoop van het Bossche doksaal zo'n 25 jaar na verschijning van Eycks artikel – duurde deze hardhorendheid lange tijd voort. Wat volgde, is bekend: Victor de Stuers (1843-1916) zorgde met zijn pamflet 'Holland op zijn smalst' in 1873 voor de omslag in de omgang met oude gebouwen.¹³

DATERINGEN

Nog iets anders valt in dit eerste artikel op: de soms tamelijk vroege dateringen door Eyck van sommige kerken, waarvan nu inmiddels bekend is dat zij uit later tijd stammen. Zo stelt hij de bouw van de Sint-Plechelmuskerk in Oldenzaal op de elfde eeuw, terwijl nu aangenomen wordt dat deze uit de tweede helft van de twaalfde eeuw dateert. Eyck meende dat de Sint-Plechelmuskerk door de elfde-eeuwse bisschop Bernold was gesticht, vandaar dat hij tot deze datering kwam. Een ander voorbeeld is het tweetorenfront van de Bergkerk in Deventer. Volgens Eyck kwam dit rond 1100 tot stand, tegenwoordig wordt de bouw ervan rond 1200 gesteld. Verder beschouwt Eyck de bakstenen dorpskerken voornamelijk als twaalfde-eeuwse bouwwerken. Nog altijd is de datering van middeleeuwse baksteenbouw een heikel punt, ook nu worden daarover weer discussies gevoerd.¹⁴ De dertiende eeuw heeft echter ook nog veel laat-romaanse dan wel romano-gotische baksteenbouw opgeleverd. Overigens heeft Eyck bij de bestudering van deze kerken niet gezien dat de profielstenen in verschillende vormen werden gebakken, maar meende hij dat ze altijd gehouwen werden (AFB.4).

Aan het begin van de beschrijving van de afzonderlijke kerken meldt Eyck dat zijn dateringen soms afwijken van de jaartallen die in hun stichtingsoorkonden worden vermeld. Deze laatste moeten volgens hem dan ook niet als absoluut worden gezien. Het is door zijn veldwerk dat Eyck tot deze conclusies kwam en daarmee onderscheidde hij zich van de aanpak die tot dan toe gebruikelijk was, namelijk de methode om zich louter op archivalische gegevens te baseren. Eyck lette op de muurgedingen, het gebruikte bouw materiaal en raadpleegde de buitenlandse literatuur over romaanse bouwkunst om zo tot een indeling en een datering van de gebouwen te komen.¹⁵

WELKE BOUWKUNDIGE TERMEN?

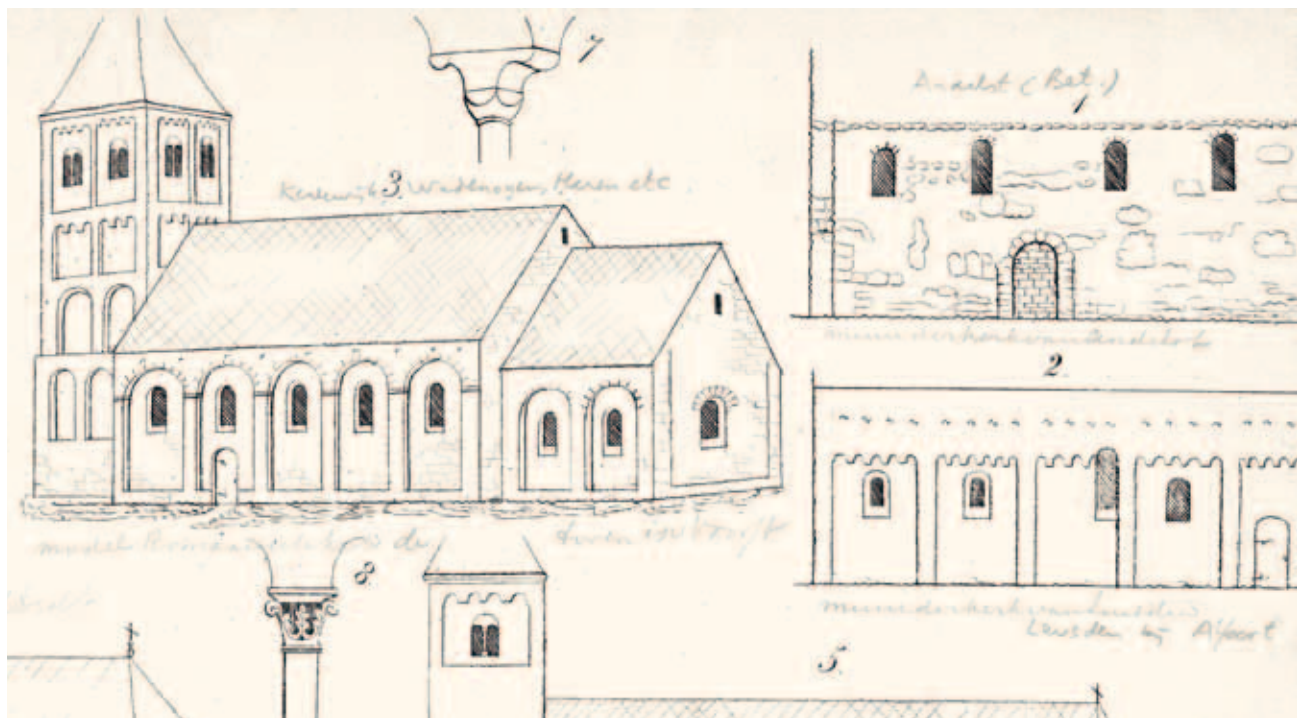
In 1849 kwam Eyck met een volledig herziene versie van zijn artikel uit 1843. De titel was vrijwel hetzelfde: 'Kort overzicht van den bouwtrant der middeleeuwsche kerken in Nederland'.¹⁶ Het verscheen ditmaal in *Be-*

rigten van het Historisch Gezelschap te Utrecht. Eyck was, zoals reeds gezegd, lid van dit genootschap en maakte deel uit van de zogeheten Commissie voor de Nederlandsche Archeologie en middeleeuwsche Bouwkunde.¹⁷

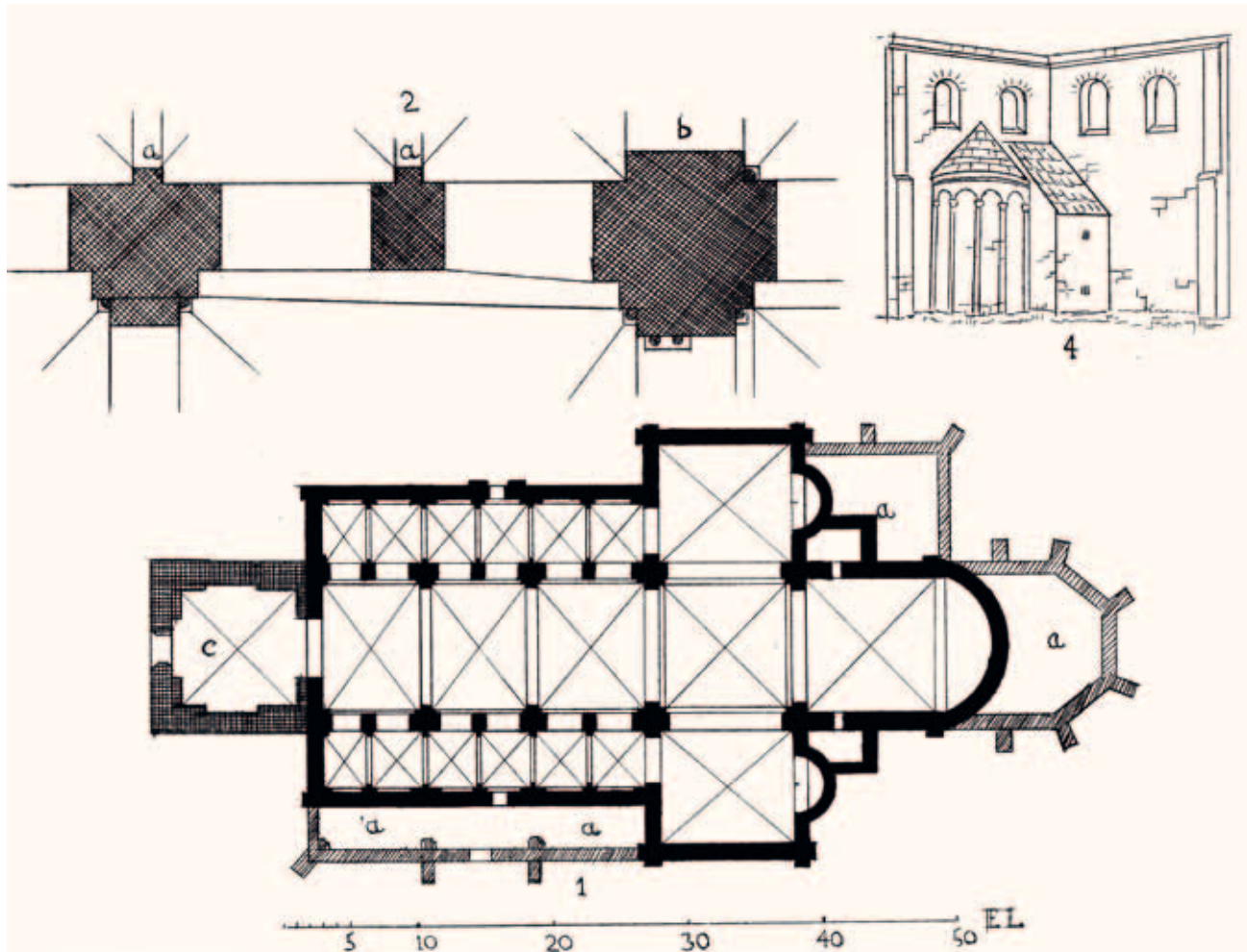
Volgens Eyck was herziening van het artikel nodig omdat de eerdere bijdrage 'eenige onnaauwkeurigheden' bevatte, 'welke ik later door het zien van meerdere kerkgebouwen leerde kennen'. Wie de twee artikelen met elkaar vergelijkt, ziet dat hij meer literatuur heeft geraadpleegd en dat een aantal gebouwen uitvoeriger beschreven wordt. Zo heeft hij de onderzoeksresultaten uit 1847 van A. Oltmans over de ruïne – nu bekend als de Barbarossa-ruïne dan wel Sint-Maartenskapel – op het Valkhof te Nijmegen in zijn nieuwe beschrijvingen verwerkt. Eyck schrijft: 'Hoewel ik dit fraaije overblijfsel wegens den rondboogstijl, in de elfde eeuw geplaatst heb, zal het denkelijk afkomstig zijn van de herstelling van het Valkhof door keizer Frederik Barbarossa in 1155, dewijl er in andere landen vele kerken uit de 12de eeuw in dezen trant gevonden worden. (Zie de Beschrijving der Nijmeegsche kapellen door A. Oltmans, Amst. 1847).' Overigens corrigeerde Eyck zichzelf hier ten onrechte, want in zijn artikel uit 1843 noemde hij de ruïne twaalfde-eeuws. Misschien kwam zijn vergissing voort uit het feit dat hij in 1843 toch wat moeite met die datering had, wat uit het volgende citaat blijkt: 'De zorgvuldige bewerking [van de koorsluiting] geeft aanleiding om deszelfs stichting in de 12de eeuw te plaatsen, hoewel het geheel in den rondbogenstijl is.' En deze laatstgenoemde stijl beschouwde hij als elfde-eeuws. Het laat wel duidelijk zien hoe Eyck zich vooral door zijn observaties liet leiden en ook hoe scherp die waren.

Behalve dat hij meer literatuur had geraadpleegd, had Eyck na 1843 ook meer kerken bezocht, wat tot uitgebreidere beschrijvingen leidde. Dit gold bijvoorbeeld voor de Sint-Plechelmuskerk te Oldenzaal (AFB.5). Voor de datering had het echter geen consequenties, omdat Eyck nog altijd meende dat het om een stichting van bisschop Bernold ging. Maar in de stad Groningen was hij nog steeds niet geweest – dat zou pas in 1850 gebeuren –, zodat de beschrijvingen van de twee grote middeleeuwse kerken aldaar nog altijd gebaseerd waren op informatie van anderen.

Wat Eyck in dit artikel ook wijzigde, was zijn keuze voor bepaalde vaktermen. Eerder gebruikte aanduidingen verving hij door andere die hij duidelijker vond. Dit is een ander boeiend aspect dat in zijn artikelen naar voren komt: welke bouwkundige termen hanteerde hij? Een terminologie in het Nederlands was in de jaren veertig van de negentiende eeuw immers nog niet voorhanden. Eyck moest het voornamelijk doen met boeken zoals het *Handbuch der Kunstgeschichte* van F. Kugler uit 1842. Dat gold zeker voor het artikel uit 1843 en ook voor een artikel gewijd aan de Friese kerken, dat hij al in 1847 had geschreven maar dat pas

AFB.4. Prototype romaanse dorpskerk, getekend door F.N.M. Eyck van Zuylichem
Illustratie uit *Le style ogival des églises du Royaume des Pays-Bas*, 1863

AFB.5. Sint-Plechelmuskerk in Oldenzaal, getekend door F.N.M. Eyck van Zuylichem
Illustratie uit *Le style ogival des églises du Royaume des Pays-Bas*, 1863

in 1850 in *De Vrije Fries* verscheen.¹⁸ Middels andere boeken kwam hij uiteraard ook met bouwkundige termen in aanraking, niettemin moest hij dan toch tot een eigen vertaling en keus komen. Zo verwierp hij het gebruik van het woord 'schip' omdat 'de benaming in onze taal voor een gedeelte van een gebouw niet zeer gepast schijnt'. Eyck sprak liever van 'pand'. Ook het woord 'harnas' wees hij af, want wie zou daarbij denken aan het stenen vlechtwerk in het bovenste gedeelte van een 'puntbogig venster'?

Gaandeweg de jaren stelde Eyck zijn keus voor bepaalde termen bij. Zo koos hij in 1847 voor de termen 'Romaansch' en 'Gotisch', terwijl hij deze bouwstijlen in 1843 nog 'Rondbogenstijl' en 'Puntbogenstijl' noemde. In 1849 hield hij eveneens aan de term 'Romaansch' vast voor de kerken uit de elfde en twaalfde eeuw. Ook de andere, door hem in 1843 gehanteerde termen, werden opnieuw gebruikt: het 'overgangs-tijdperk' voor de periode na het romaans, gevolgd door de 'puntbogenstijl' – waarbij hij overigens ook nog het begrip 'Gotisch' bezigde – en de zogenaamde 'volmaakte puntbogenstijl'. De bouwstijl van de dertiende tot de zestiende eeuw, noemde hij in 1849 echter 'Germaansch' en de periode zelf werd als 'Germaansch tijdperk' bestempeld. Onder andere rekende hij de Dom van Utrecht en de Sint-Jan in 's-Hertogenbosch tot deze stijl.

In een aantekening aan het eind van het artikel schreef Eyck over de gebruikte termen het volgende:

'Genoodzaakt zijnde in dit overzicht de verschillende deelen der Middeleeuwsche gebouwen aan te duiden, welke in ons land nog geene bepaalde benamingen hebben verkregen, moesten wij daartoe deels woorden uit andere talen overnemen, deels eenige nieuwe gebruiken, welke de aan te duiden deelen het best voorstellen konden; terwijl het raadplegen van oude geschriften meestal oude benamingen aan het licht bragt, die tegenwoordig niet goed meer begrepen zouden worden.' Hij sloot het artikel af met de uitleg van een aantal minder bekende termen en meldt daarbij ook een beroep te hebben gedaan op W.N. Rose (1801-1877).

Rose, stadsarchitect van Rotterdam, was in die jaren juist bezig met het samenstellen van zijn *Proeve eener Bouwkundige Terminologie*.¹⁹ In 1850 verscheen dit bescheiden werk bij de Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst. De Maatschappij riep bij de verschijning ervan haar leden op om kritisch commentaar te leveren, zodat dit in de eventuele herdruk kon worden verwerkt. Welgeteld kwam er slechts van één lid een reactie binnen, namelijk van Eyck van Zuylichem.²⁰ Op een vergadering van het Historisch Genootschap te Utrecht, gehouden op 1 maart 1851, weidde Eyck uit over 'de loffelijke pogingen' om een 'Nederduitsche terminologie der bouwkunde voor Nederlanders samen te stellen'. In de vergadering maakte hij 'eenige losse aanmerkingen' over de publicatie. Een van die opmerkingen betrof het begrip 'Gotisch', volgens Eyck

AFB.6. Andelst, de zuidmuur van de kerk, circa tiende dan wel begin elfde eeuw (foto Ada van Deijk 2012)

AFB.7 Garmerwolde, kerk vanuit het noordoosten (Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed)

al 'sedert lang als onjuist erkend'. In plaats daarvan konden beter drie hoofdbenamingen worden aangenomen: 'Romaansch, voor gebouwen uit het tijdvak, hetwelk de 12de eeuw voorafging; *vóór-Germaansch*, voor gebouwen die gesticht werden gedurende het overgangs-tijdvak der 12de eeuw, waarin men veelal de vermenging der ronde en puntige bogen aantreft; en eindelijk, *Germaansch*, voor gebouwen, welker stichting invalt tusschen het einde der 12de eeuw en de *invoering* van den bouwtrant der *Renaissance* in de 16de eeuw.' Ziehier de opvattingen van Eyck over de perioden die hij binnen de Middeleeuwen onderscheidde. Eventueel, zo suggereerde Eyck in de vergadering, zou men nog tot een verdere onderverdeling binnen deze perioden kunnen komen. Daarnaast vond hij 'eenige veranderingen in de proeve wenschelijk', waarna een lange waslijst van termen volgde die door andere vervangen dienden te worden. Eyck had zijn verbeteringen al klaar en legde die aan de aanwezigen voor. Het is duidelijk dat er een kenner aan het woord was, maar het is twijfelachtig of zijn gehoor ook van deze ingewikkelde materie op de hoogte was. Hoe hebben zij naar een voorstel als het volgende geluisterd: 'In plaats

van *apside* te bezigen: *koornis* (D. *Apsida*, *Concha*, E. *apsis*, Fr. *Apside*, *tribune*, *rondpoint*, Lat. *Apsida*, *concha*). Door dit woord wordt in den Romaanschen stijl hetzelfde aangeduid, dat *koorsluiting* of *kooreinde* in den Germaanschen bouwtrant heet.' Gevreest moet worden dat Eyck zijn publiek overschatte. Alleen al het feit dat hij de enige was die commentaar op de *Proeve* leverde, geeft aan dat het onderwerp slechts weinigen bezighield. De *Proeve* werd overigens niet herdrukt en zo stierf deze poging van de Maatschappij een stille dood.

SCHRIJVEN VANUIT 'VERDWIJNPERSPECTIEF'

Intussen bleef Eyck onvermoeibaar doorgaan met publiceren. In 1846 had hij in de *Berigten van het Historisch Genootschap te Utrecht* een artikel over oude doopvonten geschreven. Het artikel eindigt met de uitspraak dat hij hoopt dat 'deze overblijfselen der middeleeuwen [...] zooveel mogelijk aan vernietiging en vergetelheid' zullen ontkomen. Het is opvallend hoe vaak Eyck deze oproep deed. Voor hem was de onverschillige houding van zijn tijdgenoten de voornaamste reden om te publiceren en eigenlijk weerspiegelt hij

daarmee de drijfveer die door Goffe Jensma zo treffend omschreven is als ‘wetenschap bedrijven vanuit het verdwijnperspectief’.²¹ Waar Jensma schrijft dat de leden van het *Friesch Genootschap* in de negentiende eeuw gefixeerd waren op het Friesland dat voor hun ogen in de geschiedenis dreigde te verdwijnen, zo gold dat bij Eyck voor de kerken (en kastelen): van jongs af aan gefascineerd door deze gebouwen, zag hij de afbraak ervan met lede ogen aan. De kerken van Weurt en Hien, die hij in 1843 beschreef en die zeer oud muurwerk hadden zoals dat nu nog zichtbaar is bij de kerk van Andelst, waren bijvoorbeeld in respectievelijk 1837 en 1842 afgebroken (AFB.6). En van de ‘zeer fraaije’ kruiskerk van Garmerwolde die hij in 1850 nog in volle glorie had kunnen bewonderen, werd in 1858 het schip gesloopt (AFB.7 en 8). Ook in zijn eigen woonomgeving, Maartensdijk, was hij getuige van deze minachting voor het oude erfgoed: de beroemde romaanse Mariakerk te Utrecht, die met soortgelijke kerken in Noord-Italië kon wedijveren, werd tussen 1813 en 1844 stelselmatig afgebroken. En in 1842 moest de twaalfde-eeuwse kerk van Zeist – op de toren na – plaatsmaken voor een neogotisch gebouw.

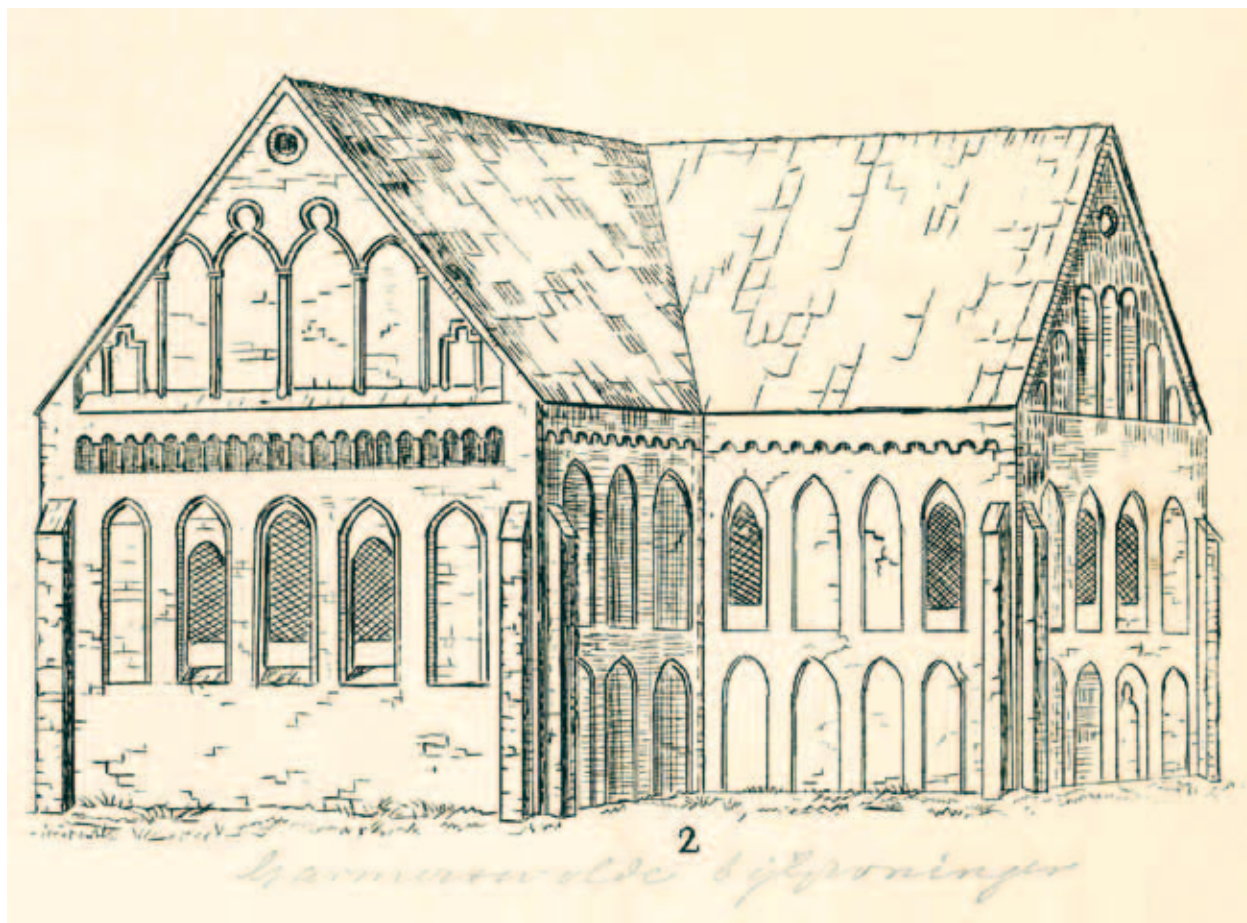
Eyck was echter geen man die op de barricaden klom, noch iemand die zich woedend uitliet over dit ‘wandalisme’ om aan de gelijknamige rubriek te refereren die

J.A. Alberdingk Thijm vanaf 1847 in de *Dietsche Warande* wijdde aan de verwaarlozing en de verwoesting van dit erfgoed. Alleen in de oproepen – misschien mogen we wel van hartenkreten spreken – die Eyck in zijn artikelen deed, valt emotie te bespeuren, maar dan wel een beheerste.

FAMILIEACHTERGRONDEN

Beheerst is Eyck altijd gebleven, ook als hij werd bekritiseerd dan wel aangevallen op zijn publicaties. Hij was en bleef een beminlijk diplomaat, misschien had dat ook wel te maken met zijn achtergrond. Eyck kwam immers uit een gerespecteerd ‘regentengeslacht’, zoals zijn familie herhaaldelijk wordt getypeerd.²² Niet alleen waren zijn grootvader en vader burgemeester, ook andere familieleden bekleedden dat ambt. Zo was Eycks overgrootvader met een Van Asch van Wijck getrouwd, waardoor Eyck aan deze invloedrijke familie verwant was. Achterneef L.H. van Asch van Wijck (1812-1890) vergezelde hem soms op zijn kerkentochten; in 1850 reisden ze samen door Friesland en Groningen. Deze neef Lodewijk was een zoon van de toenmalige burgemeester van Utrecht, H.M.A.J. van Asch van Wijck (1774-1843), die een belangrijke voortrekkersrol binnen de Utrechtse elite vervulde.²³ De burgemeester was actief lid van ver-

AFB.8. De kerk van Garmerwolde, getekend ca. 1851 door F.N.M. Eyck van Zuylichem. Illustratie uit *Les églises romanes du Royaume des Pays-Bas*, 1858

schillende genootschappen en een niet onverdienste-lijk amateurhistoricus. In 1842 richtte hij het Oudheidkundig Gezelschap op, na zijn dood in 1843 omgedoopt tot Historisch Gezelschap en nog weer later, in 1849, tot Historisch Genootschap. In het tijdschrift van dit genootschap publiceerde Eyck het meest. Eyck was in 1846 lid van het Historisch Gezelschap geworden, evenals van enkele andere waaronder de Maatschappij voor Nederlandsche Letterkunde te Leiden en de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst.²⁴

De burgemeester hielp hem ook bij het leggen van contacten, zo blijkt uit een brief die Van Asch van Wijck in 1841 aan de Friese archivaris W. Eekhoff (1809-1880) stuurde. Daarin introduceert hij Eyck van Zuylichem als zijn 'neef, die zich bezighoudt met kerkgebouwen en meer over de Friese kerken wil weten'. Het contact kwam kort daarop tot stand en Eekhoff zou tot aan Eycks dood met hem corresponderen.²⁵

Ook Eycks vrouw, Anna Bregitta Story van Blokland, met wie hij in 1843 trouwde, kwam uit een burgemeestersgeslacht (AFB.9 en 10). Haar vader, Willem Story van Blokland, was burgemeester van IJsselstein. Een van haar zussen huwde met de Friese Schelto baron van Heemstra (1807-1864) die in de landelijke politiek een vooraanstaande rol speelde. Hij was onder meer Commissaris des Konings in Utrecht. In 1864 overleed hij te Maartensdijk. Een ander familielid met wie Eyck veel optrok, omdat die zich ook sterk voor oude gebouwen en archeologie interesseerde, was zijn neef J.G. Burman Becker (1802-1880). Deze was geboren en getogen in Kopenhagen. De Beckers waren sinds het midden van de zeventiende eeuw als koninklijk apotheker in Kopenhagen aan het Hof verbonden. Beckers moeder was een oudere zuster van Eycks moeder, Francina Burman (1780-1843). Hun vader was de bekende botanicus prof. Nicolaas Burman (1733-1793) uit Amsterdam. In 1825 voegde Becker op verzoek van zijn oom – dezelfde met wie Eyck in 1824 correspondeerde – de naam Burman aan zijn achternaam toe.²⁶

Burman Becker, die doctor in de filosofie was, publiceerde regelmatig over Deense oudheidkundige onderwerpen en ook over kerkgebouwen aldaar. In 1845 besloot hij de Hofapothek te verkopen om zich volledig op historisch onderzoek toe te kunnen leggen. Zijn interesse deelde hij met zijn neef Eyck en ze moeten een uitgebreide correspondentie hebben gevoerd.²⁷ Herhaaldelijk vermeldt Eyck in zijn publicaties informatie die hij van zijn neef ontving en ze reisden samen rond. Ook Burman Becker tekende veel middeleeuwse kerkgebouwen, die in Deense publicaties zijn terug te vinden. Bij het Historisch Genootschap te Utrecht staat hij vermeld als honorair lid. Nadat Eyck in 1847 en 1850 met zijn neef Lodewijk van Asch van Wijck door Friesland en Groningen had gereisd, leidde dat in 1851 tot een uitgebreider artikel over 'de bouwtrant der middeleeuwsche kerken in Friesland en Groningen'

AFB.9. Anna Bregitta Story van Blokland (1819-1879), de vrouw van F.N.M. Eyck van Zuylichem, gefotografeerd rond 1860 (RKD / Iconografisch Bureau, 's-Gravenhage)

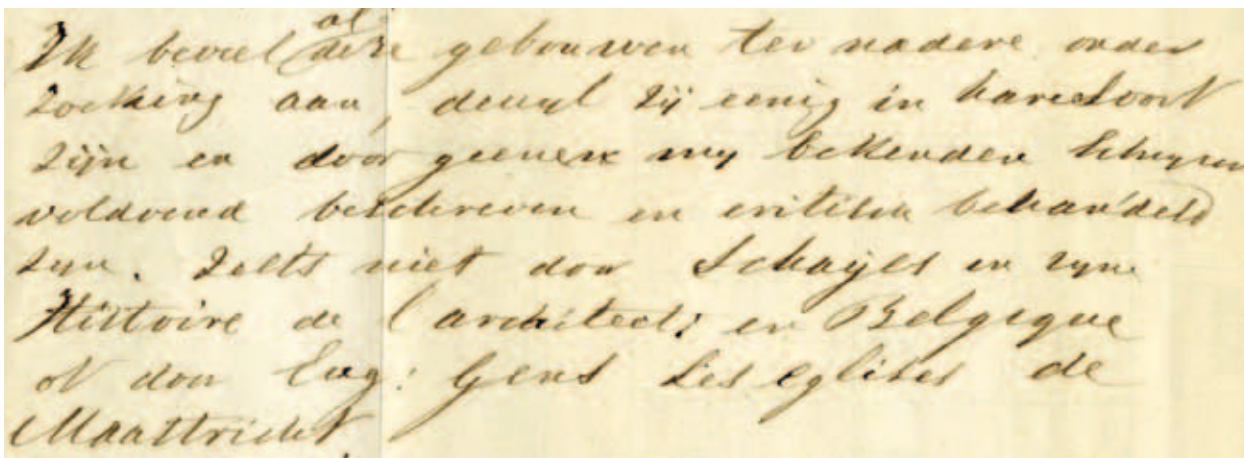

AFB.10. De kinderen van het echtpaar Eyck van Zuylichem, gefotografeerd rond 1860 (RKD / Iconografisch Bureau, 's-Gravenhage)

dan dat wat hij in 1847 over de Friese kerken had geschreven.²⁸ Nu kon hij immers de kerken in beide provincies beter met elkaar vergelijken, waardoor hij een duidelijker onderscheid in de bouwstijlen kon maken.

LAUWE BETROKKENHEID

Na het grote artikel uit 1849 rijpte bij Eyck het plan om een boek uit te geven. Voor de financiering van het plaatwerk deed hij in 1854 een beroep op het Utrechts Genootschap, zo blijkt uit de archieven.²⁹ De opzet van de publicatie is identiek aan wat uiteindelijk in 1858

AFB.11. Handschrift F.N.M. Eyck van Zuylichem, ca. 1868, aantekeningen genoteerd in gebundelde uitgave van de drie publicaties, in bezit van auteur (foto Ada van Deijk 2012)

zal verschijnen als *Les églises romanes*. Het Utrechts Genootschap toont zich echter niet bereid om de kosten op zich te nemen en stelt Eyck voor om zijn platen voor eigen rekening uit te geven. Eyck wijst dit voorstel zonder meer af, omdat hij van mening is dat het uitgeven van zulke werken een voornaam doel zou moeten zijn van het Genootschap. Hij formuleert op beleefde wijze dat hij met 'leedewezen' bemerkt heeft 'dat het Genootschap niet in staat is de kosten te dragen van een vrij eenvoudig plaatwerk.' Fijntjes voegt hij eraan toe dat deze situatie zich voordoet ondanks het feit dat het Genootschap veel leden telt die bovendien een hoge contributie betalen... Daarmee is de correspondentie over dit onderwerp afgesloten.

In 1858 komt het boek alsnog uit, kennelijk uitsluitend door Eyck zelf bekostigd. Voor de zoveelste keer moest hij ervaren dat de betrokkenheid bij zijn streven voor het behoud van de oude kerken in Nederland – ditmaal zelfs van geestverwanten – lauw was.

Ondanks deze teleurstelling bleef Eyck doorgaan met publiceren; hij was inmiddels ook aandacht gaan schenken aan kastelen. In 1855 was zijn *Kort overzicht over de oude versterkingen en kasteelen in ons land, tot op de 16de eeuw* verschenen. In 1860 en 1870 volgden nog artikelen over kasteel Doornenburg en het verdwenen kasteel Zuylichem. Het laatste had in de heerlijkheid gelegen die zijn vader in 1818 had aangekocht en waarvan de naam aan de familienaam Eyck toen werd toegevoegd. Ten slotte verscheen in 1872 in de *Geldersche Volksalmanak* nog een artikel over Slot Loevestein.

DE RECENSIES

Van al zijn publicaties kreeg *Les églises romanes du Royaume des Pays-Bas* de meeste aandacht in de tijdschriften, omdat dit als boek uitkwam en daardoor als zijn belangrijkste werk werd beschouwd: het was in feite een uitvloeisel van al zijn onderzoeken. In onder andere de *Dietsche Warande*, *Vaderlandsche Oefeningen*, *Bouwkundige Bijdragen* en de *Algemeene Konst- en Letterbode* zijn besprekingen ervan terug te vinden.

De belangrijkste en uitvoerigste was de recensie van J.A. Alberdingk Thijm in *De Gids* van 1859.³⁰ Maar liefst elf pagina's wijdde Thijm aan het boek waarbij hij zich hevig opwond over het feit dat Limburg buiten beeld bleef.³¹ Daarmee werd de titel van het werk gelogenstraft, want die suggereerde immers dat alle provincies van het Koninkrijk der Nederlanden aan bod zouden komen, aldus Thijm. En dat terwijl zich juist in Limburg de fraaiste kerken uit de romaanse periode bevonden. Kortom, Thijm vond het een onvergeeflijke fout. Daarnaast verweet hij Eyck een gebrek aan systematisering en vond hem, behalve onvolledig, ook onnauwkeurig.

Het zijn deze oordelen die later telkens terugkeren wanneer het werk van Eyck van Zuylichem ter sprake komt. Na een tirade van vier pagina's over Eycks verzuim, komt Thijm meer ter zake als hij stelt dat Eyck geen duidelijke verbanden legt tussen de romaanse vormgeving van de gebouwen. Het zijn en blijven daardoor losse observaties, zo meent hij. Bovendien had Eyck volgens Thijm zijn dateringen beter moeten onderbouwen. Vervolgens etaleert Thijm zijn eigen kennis van het romaans door een aantal gebouwen op te sommen die naar zijn mening in het boek niet hadden mogen ontbreken. Achteraf blijken veel van de door hem genoemde kerken terecht niet tot de romaanse periode gerekend te mogen worden, zoals die van Benschop en Jaarsveld of de kapel van het Muider slot.

EEN LAATSTE OPROEP

Eyck van Zuylichem heeft zich Thijms verwijten wel aangetrokken. Nadat in 1863 zijn tweede boek over de 'style ogival' was verschenen, publiceerde hij in 1867 zijn *Notices sur quelques églises romanes, Maestricht, Liège, Ruremonde et Neuss*. Al in de eerste regels meldt hij de aanleiding voor deze nieuwe publicatie, namelijk de kritiek indertijd op zijn boek uit 1858 over het niet bespreken van de kerken in Limburg. Eyck geeft als verklaring dat die kerkgebouwen totaal verschillen van de overige in ons land en dat deze laatste – in te

AFB.12. F.N.M. Eyck van Zuylichem omstreeks 1875 (RKD / Iconografisch Bureau, 's-Gravenhage)

genstelling tot de Limburgse – bovendien vrijwel onbekend waren. Niettemin wil hij nu alsnog een beknopt overzicht geven van zijn bezoeken aan de kerken die in de titel vermeld worden. Opvallend is dat hij de abdijkerk van Rolduc niet bespreekt, terwijl Thijm die indertijd wel noemde en roemde in zijn kritiek. In zeven pagina's beschrijft Eyck de kerken die in de titel genoemd worden, zich daarbij beperkend tot drie Limburgse kerken: de Sint-Servaas en de Onze-Lieve-Vrouwebasiliek te Maastricht en de Onze-Lieve-Vrouwekerk in Roermond. Wat Thijm van deze 'Notices' vond, is onbekend. De tekeningen betreffen alleen de westwerken; deze bouwdelen vond Eyck het meest fascinerend. Het was tevens Eycks laatste publicatie over de middeleeuwse kerkbouw. En opnieuw ontbrak een oproep niet, maar ditmaal alleen in één exemplaar en met de hand geschreven: 'Ik beveel al deeze gebouwen ter nadere onderzoeking aan, dewijl zij eenig in hare

soort zijn en door geenen mij bekenden schrijver voldoende beschreven en critisch behandeld zijn.'

Deze handgeschreven opmerking staat genoteerd op de laatste pagina van een gebundelde uitgave van zijn drie boekwerken (AFB.11). Het is onmiskenbaar Eycks handschrift en het was dan ook bijzonder om die persoonlijke aantekeningen aan te treffen in deze uitgave die enkele jaren geleden onverwachts in mijn bezit kwam.³² Saillant detail is dat op de titelpagina van deze uitgave een stempel staat van de Rijkscommissie 'tot het opmaken en uitgeven van een Inventaris en eene Beschrijving van de Nederlandsche monumenten van Geschiedenis en Kunst'. Is het symbolisch dat dit boek uit de bibliotheek van de Rijksdienst verdween? Het maakt in elk geval wel duidelijk dat het pionierswerk van Eyck van Zuylichem ook in de twintigste eeuw nog lang niet altijd op waarde werd geschat.

NOTEN

- 1 Dit artikel wordt opgedragen aan Harry de Olde, oud-voorzitter van de Stichting Oude Groninger Kerken, die op 11 april 2012 overleed.
- 2 F.N.M. Eyck van Zuylichem, *Les églises romanes du Royaume des Pays-Bas*, Utrecht 1858.
- 3 F.N.M. Eyck van Zuylichem, *Le style ogival des églises du Royaume des Pays-Bas*, Utrecht 1863.
- 4 Zie over F.N.M. Eyck van Zuylichem: L. Bosman, 'De geschiedenis van de Nederlandse architectuurgeschiedenis: middeleeuwse bouwkunst', in: P. Hecht e.a. (red.), *Kunstgeschiedenis in Nederland*, Amsterdam 1998, 63-87; A. van Deijk, 'Frans Nicolaas Marius Eijck van Zuylichem 200 jaar geleden geboren', *St Maarten, tijdschrift van de historische vereniging Maartensdijk* (2006) 31, 2-9.
- 5 S. Muller Fz, 'Mr. F.N.M. Eyck van Zuylichem', *De Nederlandsche Spectator* 21 (1876), 191-194.
- 6 Nationaal Archief Den Haag, Familiearchief Eyck van Zuylichem, toegang 3.20.86, inv.nr. 100 en inv.nr. 101.
- 7 *Kronijk van het Historisch Gezelschap te Utrecht* 2 (1846), 29.
- 8 Dat gold bijvoorbeeld voor de bekende archeoloog C.J.C. Reuvers (1793-1835) te Leiden. Zie: A. van der Woud, *De Bataafse hut. Denken over het oudste Nederland (1750-1850)*, Amsterdam 1998, 146-151.
- 9 J.A. Alberdingk Thijm, 'Les églises romanes du Royaume des Pays-Bas, par F.N.M. Eyck van Zuylichem', *Dietsche Warande* 5 (1860), 186-188.
- 10 Th.H.F. van Riemsdijk, 'Het behoud en de waardeering van onze monumenten', *De Gids* 42 (1878), 454-477.
- 11 [F.N.M.] Eijck tot Zuylichem, 'Kort Overzicht der middeleeuwse kerkenbouwkunst in Nederland en inzonderheid in het Sticht van Utrecht', in: *Utrecht voorheen en thans. Tijdschrift voor Geschiedenis, Oudheden en Statistiek van Utrecht* 2 (1843), 2e serie, 81-133. Wat de spelling van Eycks naam hier betreft, blijkt uit stukken in het Utrecht Archief dat hij die altijd op deze wijze spelde, maar als tussenvoegsel 'van' gebruikte.
- 12 T. Waldeier Bizzarro, *Romanesque architectural criticism. A prehistory*, Cambridge 1992, 132-134.
- 13 V.L. de Stuers, 'Holland op zijn smalst', *De Gids* 37 (1873), 320-403.
- 14 Zie: J. van der Hoeve, 'Backstein in den Nederlanden', in: B. Perlich, G. van Tussenbroek (red.), *Technik des Backsteinbaus im Europa des Mittelalters*, Petersberg 2004, 125-138.
- 15 In *Eglises romanes* (noot 2) verantwoordt Eyck zich voor deze aanpak. Hij stelt dat er in Nederland geen literatuur te vinden is die goede informatie geeft over de stichting en bouwgeschiedenis van de kerken en dat hij zich daarom genoodzaakt zag om de gebouwen zelf te bekijken om zo te komen tot een classificatie en datering ervan.
- 16 F.N. Eijck tot Zuylichem, 'Kort overzicht van den bouwtrant der middeleeuwse kerken in Nederland', in: *Berigten van het Historisch Gezelschap te Utrecht*, 2e deel, 1e stuk, Utrecht 1849, 67-145.
- 17 In de vergadering van 5 september 1846 werd Eyck tot 'werkend lid' van het Historisch Gezelschap (later Historisch Genootschap genoemd) benoemd. Een week later, op 12 september, volgde ook zijn benoeming tot lid van de Archeologische Commissie. Zie: *Kronijk van het Historisch Gezelschap te Utrecht* 2 (1846), 92, 119.
- 18 [F.N.M.] Eyck tot Zuylichem, 'Beschouwing van den bouwtrant van eenige kerken in Friesland', in: *De Vrije Fries*, 5e deel, 1850, 162-170.
- 19 *Proeve eener bouwkundige terminologie. I Middeleeuwse bouwkunst*, Amsterdam 1850. Alhoewel de auteur niet met name genoemd wordt, meldt C.J.A.C. Peeters dat het om W.N. Rose gaat. Zie: C. Peeters, 'De Sint Jan van Den Bosch en de neogotiek', in: *Naar gothieken kunstzin. Kerkelijke kunst en cultuur in Noord-Brabant in de negentiende eeuw*, 's-Hertogenbosch 1979, 87-98. Zie ook: H.E.M. Berens, *W.N. Rose 1801-1877. Stedenbouw, civiele techniek en architectuur*, Rotterdam 2001, 23, 354. Berens oppert dat Rose bij zijn bestudering van de gotiek door het werk van Eyck gestimuleerd werd.
- 20 C.P. Krabbe, *Ambacht Kunst Wetenschap. Bevordering van de bouwkunst in Nederland (1775-1880)*, Zwolle/Zeist 1998, 265, noot 129.
- 21 G. Jensma, 'Om de erfenis van Friso', in: *De Vrije Fries: Genootschapscultuur in Friesland. Het Fries Genootschap 1827-2002*, deel 8, Leeuwarden 2002, 27-64.
- 22 Voor een uitgebreidere beschrijving van Eycks familie, zie: Van Deijk 2006 (noot 4).
- 23 C. Kluiters, *Utrecht voorheen en thans. De Utrechtse historische tijdschriften van Van der Monde en Vermeulen 1835-1850*, ongepubliceerde doctoraalscriptie, Utrecht 1996, 9-11.
- 24 Op de titelpagina van zijn werken uit respectievelijk 1858, 1863 en 1867 afficheert hij zich als 'membre de quelques sociétés littéraires'.
- 25 C.P. Hoekema, P. Karstkarel en Ph. H. Breuker, *Eekhoff en zijn werk*, Leeuwarden 1980.
- 26 J.G. Burman Becker, *Notices historiques et généalogiques sur la famille Burman*, Copenhague 1860.
- 27 Helaas bleef van Eycks correspondentie

- weinig tot niets bewaard in het familie-archief.
- 28 Eyck tot Zuilichem 1850 (noot 18); F.N.M. Eyck tot Zuylichem, 'Kort overzicht van den bouwtrant der middeleeuwsche kerken in Friesland en Groningen', *Kronijk van het Historisch Genootschap te Utrecht*, 7 (1851), 23-49.
- 29 Utrechts Archief, Inventaris van de archieven van het Historisch Genootschap te Utrecht 1845-1869, nr. RA 62: hierin bevinden zich vier brieven van Eyck van Zuylichem, alle daterend uit 1854 en handelend over de financiering van de platen.
- 30 J.A. Alberdingk Thijm, 'De romansche kunst in ons vaderland', *De Gids* 23 (1859), 459-471.
- 31 Dat ook Noord-Brabant er bij Eyck bekaaid vanaf kwam, signaleerde Thijm eveneens: alleen de Bossche Sint-Jan kwam aan de orde. Niettemin richtte zijn aandacht zich expliciet op het ontbreken van de provincie Limburg.
- 32 De heer H.G. de Olde (zie ook noot 1) trof het boek in een antiquariaat aan en schonk het in 2007 aan de auteur van dit artikel.

DRS. ADA VAN DEIJK studeerde kunstgeschiedenis aan de Universiteit Utrecht en Nederlands M.O. aan de Vrije Leergangen in Amsterdam. Ze specialiseerde zich in de middeleeuwse kerkelijke bouwkunst. Na haar studie schreef ze diverse boeken over dit onderwerp, waarvan *Romaans Nederland* (1994) het bekendst

is. Dit boek verscheen als *Pays-Bas romans* in de fameuze reeks *La nuit des temps* van de Franse kloosteruitgeverij Zodiaque. Ada van Deijk publiceert en houdt regelmatig lezingen over middeleeuwse architectuur en aanverwante onderwerpen.

FRANS NICOLAAS MARIUS EYCK VAN ZUYLICHEM ONE OF THE VERY FIRST ARCHITECTURAL HISTORIANS

ADA VAN DEIJK

Frans Nicolaas Marius Eyck van Zuylichem (1806-1876) was one of the first people to describe the medieval churches of the Netherlands. In his day, that was no easy task, in the absence of an appropriate architectural vocabulary. Besides, dating these buildings was a hazardous undertaking at best. Still, Eyck realised the importance of properly documenting the church buildings of the Netherlands, as he was convinced that they represented a unique cultural heritage. Neither the government nor Eyck's contemporaries showed much interest and as a result these buildings systematically vanished, either by demolition or because of improper maintenance. Eyck van Zuylichem came from a respectable protestant line. Although he would have preferred to be an architect, he followed in the footsteps of his father and grandfather, who had both been mayors. Although he was a self-educated man, Eyck applied himself to the study of the old medieval architecture of the then still young Kingdom of the Netherlands, a study that would occupy him for the rest of his life.

From 1839 onward he began to seriously study churches and castles with the idea of writing about them. Since 1843 he started publishing extensive articles on the architecture of churches in various magazines. His descriptions were inspired by the studies of medieval churches in Belgium, France and Germany and he consulted authors such as A.G.B. Schayes, A. de Caumont and F. Kugler, whose works had been published only recently.

Around 1850, on the initiative of the Maatschappij ter bevordering van de Bouwkunst ('Society for the Promotion of Architecture'), a small booklet was published

entitled *Proeve eener Bouwkundige Terminologie* ('Tentative Compendium for a Terminology of Architecture'). It was an attempt to draw up a list of apt architectural terms. As far as we know, Eyck van Zuylichem was the only person to comment on the publication, making concrete suggestions to change or improve certain terms.

In 1858, he published his book *Les églises romanes du Royaume des Pays-Bas* ('The Romanesque Churches of the Netherlands') and it is this book that gained him a reputation, as it was reviewed in several magazines. Especially the review by J.A. Alberdingk Thijm in *De Gids* ('The Guide', a literary/cultural magazine that still exists today) made Eyck's work as a pioneer architectural historian known to a wider audience, even though Thijm was quite critical of Eyck's methods. In Thijm's view Eyck worked too swiftly and superficially and he also questioned Eyck's chronology. What most annoyed Thijm, however, was the fact that Eyck had completely ignored the churches of the provinces of Limburg and Noord-Brabant in his 1858 edition, whereas its title suggested otherwise. In spite of this, Thijm did recognise – as did many of his contemporaries – the value of Eyck's efforts.

This article focuses on Eyck van Zuylichem's special place in the study of Dutch architectural history and on his attempts to date and describe Dutch churches. It also looks at his architectural terminology and at his most important motivation for writing: he wanted to convince his fellow Dutchmen to handle these buildings with more care, as they were the rare and silent witnesses of a precious past.